

napi életüket éljék. Mégse utazhatnak. A busz nem érkezik, s ha mégis közeledik, nem áll meg, tovarobog. Mintha az utasok volnának az autóbuszért! Közérzet-meghatározó összefoglaló erejű ez a dráma, s az Harag György rendezése. Emberi sorsokat s lelkeket jelenít meg. Oly riasztó, viszolyogtató hangzásokkal is, ahogyan Bakota Árpád kezében egy vasdarabbal veri a korlátot, agresszív s megfélemlítő gesztus! S a magukba süppedt, lerogyott, korlátra hajló, megfáradt várakozók képe; ahogyan Lengyel Gábor szintetizátor hangzásai a percek, órák, hónapok, évek múlását oly kozmikussá tágítja. Mert múlik az idő. S ez az egyfelé igyekvő kis társaság az egy-állapotban elnyüvődik. A Változatlanban is kopunk. Mert koptatjuk, mállasztjuk egymást. Vádaskodásainkkal, gyanakvásainkban, türelmetlenségünkben, félelmeinkben.

Egy esztendje immár, hogy az Autóbuzsmegállót láttuk. Rendezője testi nivoltában elhagyott bennünket; s lám: Harag György jelenidejűségétől nem szabadulhatunk! Mert Sütő Szervét sorást a miénkévé avatja amint a színpad magasából ítélet hangzik feléje; a földgömbbé tágított Menedékhelyen nemcsak Gorkij szenvedőiről gondolkodott, s ebben az Autóbuzsmegállóban kérlelhetetlenül a korláthoz tessékel bennünket is. Megragadjuk a korlátot és várakozunk. Várakozunk, várakozunk. Így múlik el az életünk. Ég veled, drága Gyuri! S majd Ég velünk is.

ABLONCZY LÁSZLÓ

BENKŐ SAMU

Cseh Gusztáv kolozsvári grafikusművész emlékezete

KÉT BESZÉD

1.

Kedves Tárlatnéző Közönség!

Mikes Kelemen iskolájának e termében a falakat könyvek szentelték meg. Amikor utoljára itt megfordultam, körben a polcokon az egykori Lyceum-könyvtár könyvei álltak glédában. Az ajtó mellett jobbra — ha jól emlékszem —, úgy kézmagasságban, a polcon a szélső kötet első egyetemünk, a Báthori István alapította egyetem könyvtárából maradt fenn, s történetesen olyan példány volt, melynek korábban az első erdélyi fejedelem, János Zsigmond volt a tulajdonosa.

Azóta e könyvek innen pár száz méterre odébb, az Apáczai Csere János lakóháza helyén épült üveggalotába költöztek, de lám, a falak itt maradtak, s nem kis örömünkre ma is könyvnek adnak otthont.

Egy különleges, egyetlen példányban készült könyvnek.

Libellus pictus, azaz képekkel írt könyv lapjait láthatjuk a falakon, s mellettük még néhány más grafikai művet. Ezek együttesen arról tájékoztatnak, hogy az utóbbi három-négy esztendőben mi foglalkoztatta a művészt: szülőföldjén és idegenben milyen látvány mozgatta meg alkotó képzelőerejét és sa-

játszágos kifejező eszközeivel, a vonalak és a foltok halmazaival miképpen magyarazza a világot.

Ki tagadhatná, hogy a művész egy közülünk, a sokaságból; együtt cipeljük mindennapi gondjainkat, de ő a sajátját még megtetézi a mindnyájunkéival.

Mert hiába azonos szemünk szaruhártyája, a szemlencsénk és a látás egész fiziológiai folyamata, a művész másképpen lát, tekintete mélyebbre hatol, a látványban tágabb összefüggéseket fedez fel, mint mi, akik nem gondolunk az elénk táruló valóság esztétikai formarend szerint való értelmezésére. A látásnak ez a másneműsége akkor derül ki, amikor a művész elmondja nekünk, amikor közli velünk az érzékszerve által felfogottakat.

Azt, amit mond, és azt, ahogyan élményeit papírra veti, nemcsak a művészség különíti el a laikus kezemunkájától, hanem a műben jelenlevő erkölcsi tartás és a tehetség is.

Ki tagadná, hogy a művész egy közülünk a sokaságból, de azt is tudjuk, hogy ő másképpen méri az időt, más a naptára, más az órája. Pirosbetűs napokon is munkában találjuk, gyűjti anyagát, és a műbe kívánczó gondolatok gyakran álmatlanná teszik éjszakáit. Felnőtt fejjel, de a gyermeki hit buzgal-mával rohan, hogy belekapaszkodjék az aláhajló szivárvány káprázatába, mert az alkotás jogához ragaszkodva a végtelennel mint valósággal számol, és a vége-séget csak annak részeként fogja fel.

Úgy értelmezi a világot, hogy magában újra is teremti.

Ezek az itt látható rézkarcokon hatvan ház tárul elénk. Ezek a házak itt a szülőföldön, Alsócsernátontól Zsibóig a tovatúnt századokban épültek, otthont adtak a szellemnek: a tudománynak, irodalomnak, művészetnek és a hitnek. Éltek, munkálkodtak és meghaltak bennük jeles emberek. Nemzedékek hosszú sora váltotta egymást, korstilusok születtek és adták át helyüket a következő-nek, de a ház rendeltetése megmaradt mindmáig annak, ami eredetileg volt: otthonul szolgál és a család mentsvára.

A művész érzékeny szeme észreveszi a jeleket, amelyekkel eleink az otthonul és védelmül szolgáló házakat ékesítették. Római kövek, középkori kő-csipkék, reneszánsz pártázatok, barokk cirádák idézik a történelmi időket, s közben az idő múlásán diadalmaskodó emberi alkotókedv örök életét hirdetik.

Az elmúlt nyolc évben két könyvet kaptunk Cseh Gusztávtól: a *Hatvan főembert* és az itt látható *Jeles Házakat*. Az elsőt fiának dedikálta, a másodikat feleségének. Dedikációival is bizonyosságát adta, hogy életében milyen nagy szerepe van a családi otthonnak.

A művészt a testi gyengeség megakadályozta, hogy e tárlat megnyitóján részt vegyen. Mi innen baráti szeretettel kívánjuk, hogy legyen ereje legyűrni a betegséget, legyen ereje ismét kézbe venni a ceruzát, a tollat, a karcoló tűt, hogy vonalainak és foltjainak különös halmazával magyarazza nekünk — öreg barátainak és fiatal tisztelőinek — a világot, melyben élünk rendeltetett.

Tárlatmegnyitó a kolozsvári 3-as sz. Matematika—Fizika Líceumban, a volt Lyceum-könyvtár nagytermében rendezett kiállításon, 1985. június 11-én.

Végtisztességtevő Gyülekezet!

A végzetes rohanással muló idő, im, halotti beszéddé morzsolja a minapi tárlatmegnyitó szavakat. A gyász fénykévéjében már nemcsak az utóbbi három-négy esztendő művészi természetét vesszük számba, hanem magunk elé idézzük a földi lét lezárulásával véglegesült életpálya egészét, természetesen nem teljes gazdagsága és sokszínűsége kibontásának igényével, hanem csupán legfontosabbnak érzett jegyei felvillantásával. És tesszük ezt nem a búcsú, hanem az életművel való további együttélés szándékával.

Embervoltunk egyik legszebb bizonyága az, hogy van művészet. S a különleges értékű emberi alkotások egészének, a művészetnek egyik fő jellemzője éppen az, hogy segít megkapaszkodnunk a rohanó időben, és segít eligazodnunk a végtelen tér ama véges pázmájában, ahol élünk rendeltetett. A művész, akinek koporsóját körülálljuk, az időt és a tért *történelmileg* érzékelte. Nyitott szemmel és kitárulkozó szívvel fogadott magába mindent, amit a nagyvilág és a szülőföld sok százados fejlődése rendjén értékben felhalmozott, és tanulságul elébe rakott. Tudta, hogy mit kell megtanulnia és megtanulta, hogy mit kell elfelejtenie.

Vérbeli grafikus volt. Eredeti mondandója, összetéveszthetetlenül egyéni stílusa, harsányságtól mentes, karakteres formanyelve a vonalak és foltok világmagyarázó erejére hagyatkozva fogja kézen a befogadásra kész nézőt, és vezeti a legtitokzatosabb világba, az ember belső universumába. Ha idősebb pályatársai kultúránk történetében *élvonalbeli* szerephez juttatva a képzőművészetet, művészettörténeti fogalomná emeltek olyan helyneveket, mint *Sztána* vagy *Zsögöd*, ő *Csernátonnal* tette ugyanezt. Annak jellemzésére, hogy mit jelentett számára ez a kis háromszéki falu, elég annyit említenünk, hogy élete utolsó napjaiban is oda kíváncszott. Mert egész életében úgy tapasztalta, hogy onnan csak megerősödve lehet visszatérni.

Egyébként igazán nem volt elvonuló, magábahúzó természet. Jól érezte magát Európa nagy metropolisaiban is, de jeles példához igazodva vallotta, hogy valahol otthon kell lennünk. Így lett művésze az otthonteremtésnek is. Otthona nemcsak családjának volt boldog fészke, hanem melegségével csábítóan hívogatta mindazokat, akiket hivatás, közös gond, eszmeazonosság vagy éppen barátság kapcsolt össze a vendégszerető házigazdával.

Az *emberségnek* próbaköve, hogy ki mennyivel vállal többet önnön sorsánál. A családfő magára veszi asszonya, gyermeke gondját, a művésznek, az igazinak azonban még osztoznia kell a sokaság örömében és fájalmában is. A Múzsák rendszerint kegyetlenek és önzöek: teljes életet követelnek. Boldog lehet tehát az a művész, aki úgy egyezik ki velük, hogy mindennapjaiban és életművében meg tudja teremteni az egyéni és a közösségi ember példás harmóniáját. Elmondhatjuk, hogy a *Pantheon* és a *Libellus Pictus*, a fiúnak és a feleségnek szóló dedikációkkal, mindannyiunkhoz intézett mondandójukkal ennek a megtalált harmóniának az emlékeiként is maradandóságra számíthatnak.

Cseh Gusztáv jelenléte közöttünk a szépségbe vetett hitünket táplálta. Ő nem félt *szépet* és *szépen* alkotni olyan korban, amikor divatos teóriák már-már alpári vidékiességnek minősítették ennek a fogalomnak a pusztá említését is. Nem a rúttnak, az embertelennek a tudomásul nem vételével tartott ki a szép mellett, hiszen ép ésszel és jó szemmel — látva, hogy a század embere miként szennyezte be önmagát, környezetét és fogalmait — ezt nem is tehette, de ki-

tartott hite mellett, hogy a szépnak az emberiség életében küldetéses szerepe van, és ennek felmutatásával a művésznek nemünk megváltásán kell munkálkodnia, mégpedig úgy, hogy legalább bimbónyi reménységet nyújtson a kortársaknak és a maradéknak.

Drága Guszti barátunk! Te örvendezni tanítottál minket. Örvideni az élet — sokszor rejtett — ajándékainak.

A végtisztességnek ezekben az ólomnehéz perceiben azt kívánjuk a hátramaradottaknak, hogy gyászukban is mindenekelőtt arcod *mosolyára*, szemed *csillogására* emlékezzenek, az élet értelmébe, az értelmes életbe vetett hitedbe kapaszkodjanak, mert ez a Te szép életed legnemesebb hagyatéka. Ezt próbáljuk megőrizni mindannyian, akik szerettünk és tiszteltünk Téged.

Nyugodjál szép békességben, életműved legyen közkinccse azoknak, akikért éltél és alkottál.

Elhangzott Kolozsvárott, az Egyetemiek Háza előcsarnokában, 1985. június 22-én.

Törékeny egyensúly

SZENTI ERNŐ GRAFIKÁIRÓL

Ismeretlen ismerősünk. Mintha találkoztunk volna már a nevével valahol. Talán a kiállítások falain? Netán a folyóiratok vagy a napilapok hasábjain? Nem tudjuk pontosan. Legfeljebb annyit sejtünk: valószínűleg képzőművész-féle. És csakugyan: Szent Ernő egyéniségében van valami talányosság. Egyszerre kiegyensúlyozott és rapszodikus, egyszerre szolid kispolgár és bohém csavargó. Hol Szőlőkon, hol Szegeden bukkan fel, hol Pesten vagy Tokajban. Most a rajzait, verseit adja le, majd művésztelepeket, szakmai konferenciákat látogat. Félig-meddig hivatali kötelességből: a kisújszállási gimnázium rajz-tanára és megyei szakfelügyelő. De több is ennél.

Több? Mit is beszélék? Miért lenne értékesebb egy valamire való grafikus, mint egy jó rajztanár? Szent is azt írta legelső katalógusában: „... a rajzot tanítás és az önkifejezés szerencsésen kiegészítheti egymást.” Így igaz. Egy alkotó személyiségnek feltétlen többlete van a pedagógiában, ráadásul a művészeti élet is hasznát veheti munkásságának. E kettős szerepkör tanulsága tehát korántsem a különbségekben rejlik.

Magam jobbára csak a grafikus Szent Ernőt ismerem. Ha jól emlékszem, a hetvenes évek elején rendezte első önálló tárlatát a kisújszállási művelődési házban. Korábban is találkoztam már munkáival, ennek ellenére is meglepetésekkel szolgált e bemutató. Tudtam: a fiatal alkotó a szentendrei „konstruktivista szürrealizmus” nyomdokain halad. Ő is előszeretettel használja a bábmotívumokat, a sírkereszt alakzatokat, egyszersmind a dinamikus formai áthatásokat, az eleven tónuskontrasztokat. És nem is eredménytelenül. Nem tudtam ellenben Szent alapososságáról és reflexív ötletességéről. Holott minduntalan a végére járt a dolgoknak. Addig építgette, variálgatta sorozatait és